

ישיבת הקיבוץ הדתי – עין צורים

דף מקורות לשיעור כללי של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא מציעא – דף מספר 4

בס"ד, י"א במרחשוון תשס"ג.

תנאי שיש מעשה בתחלתו – עיון במשנה ב"מ פ"ז משניות י"ג-י"ד

א. היחס בין חלקי המשנה

1. עיין במשנה ב"מ פ"ז משנה י"ג-י"ד (=צד.).
2. עמוד על ההקבלה בין משנה ט' ובין משנה י"ג.
3. האם גם מי"ד משובצת כאן באופן אורגני? שים לב שיש מקבילות למשנת מתנה על מה שכתוב בתורה במשנה כתובות פ"ט מ"א ומשנה ב"ב פ"ח מ"ה.
4. להרחבה – בסוגיית הבבלי על אתר יש דיון מי התנא של משנתנו. דיון הסוגייה סובב סביב השאלה האם המשנה נשנתה על ידי תנא אחד או שמא מורכבת ממקורות סותרים.

ב. יחס משנתנו למשניות אחרות העוסקות בתנאי

1. משנתנו עוסקת בדינים שונים של תנאי. עיינו בבקיאות ביחידות הגדולות במשנה העוסקות בדיני תנאי – משנה גיטין פ"ז משניות ג-ט; משנה קידושין פ"ג משניות ב-ו. על שום מה הופרדה משנתנו מאותן משניות והובאה כאן בב"מ? דון בזה תוך התייחסות לשאלה נוספת – האם השימוש במונח תנאי במשנתנו זהה עם השימוש במונח תנאי באותם משניות?
2. על רקע הבחנה זו – שים לב לזיקת הדינים המובאים באותן משניות לסיטואציית התנאי שם, ולזיקת הדינים המובאים במשנתנו לסיטואציית התנאי שבה.
3. האם דיני התנאי הנשנים במשנתנו שייכים אף למקרי התנאי באותן משניות? להרחבה – עיין בבקיאות ברמב"ם הל' אישות פ"ו. למרות השוני, מהו המכנה המשותף?

ג. תנאי שיש מעשה בתחלתו

1. פירושי ראשונים:

1. עיין בפירוש רש"י על המשנה ד"ה כל תנאי שיש בו מעשה בתחילתו.
2. רקע להבנת פירושו:
  - משנה קידושין פ"ג מ"ד.
  - גיטין עה. "ת"ר הרי זה... מעכשיו דמי".
  - מה היו השיקולים שהנחו את רש"י בעיצוב פירושו?
3. רמב"ם בפירוש המשנה למשנתנו.
4. רמב"ם הלכות אישות פ"ו הל' א-ד, ובהשגת הראב"ד, ובמ"מ להלכה א'.
5. בחון את המחלוקת:
  - נסה לעמוד על פרשנות המונח מתוך ניתוח היחס בין חלקי המשנה השונים.
  - איזה פירוש משתבץ טוב יותר במערכת דיני תנאי המשתייכים לסוג התנאי של משנה ב"מ?
6. להרחבה - ר' חיים:
  - חידושי רבנו חיים הלוי על הרמב"ם הלכות אישות פ"ו ה"ד.
  - שיעורי רבנו חיים הלוי, ב"מ צד..

2. להרחבה – פרשנות מחקרית:

1. פרשנות זו עוצבה על פי עיון בתוספתא קידושין פ"ג ה"ז.
2. תוספתא כפשוטה לקידושין עמ' 947-946.
3. פירוש הר"ח אלבק למשנה ב"מ פ"ז מ"א, ובהשלמות עמ' 427-428.
4. ברכיהו ליפשיץ, אסמכתא – חיוב וקניין במשפט העברי, עמ' 126-128.

ישיבת הקיבוץ הדתי – עין צורים

דף מקורות לשיעור כללי של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא מציעא – דף מספר 4

בס"ד, י"א במרחשוון תשס"ג.

משנה מסכת בבא מציעא פרק ז (על פי כ"י קורפמן)

- משנה ט'
ארבעה שומרים הן - שומר חינום והשואל נושא שכר והשוכר.
שומר חינום נשבע על הכל
והשואל משלם את הכל 5
נושא שכר והשוכר נשבעים על השכר ועל השבויה ועל המיתה ומשלמין את האבידה ואת הגניבה:
משנה יג
מתנה שומר חינום להיות פטור משבועה
והשואל להיות פטור מלשלם
ונשא שכר והשוכר להיות פטורין משבועה ומלשלם: 10
משנה יד
כל המתנה על הכתוב שבתורה תניו בטל
וכל תניי שהוא מעשה מתחלתו תניו בטל
וכל שאפשר לו לקיימו בסופו והיתנה עליו מתחלתו תניו קיים:
משנה מסכת קידושין פרק ג משנה ד 15
רבי מאיר אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי שנאמר (במדבר ל"ב) ויאמר משה אליהם אם יעברו בני גד ובני ראובן וכתוב ואם לא יעברו חלוצים
רבי חנינא בן גמליאל אומר צריך היה הדבר לאמרו שאלמלא כן יש במשמע שאפילו בארץ כנען לא ינחלו:
תלמוד בבלי מסכת גיטין דף עה עמוד א
ת"ר: הרי זה גיטין והנייר שלי - אינה מגורשת, על מנת שתחזירי לי את הנייר - מגורשת.
מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא?
אמר רב חסדא: הא מני? רשב"ג היא, דאמר: תתן לו את דמיה, ה"נ אפשר דמפייסה ליה בדמי.
מתקיף לה אביי: אימור דאמר רשב"ג - היכא דליתיה בעיניה, היכא דאיתיה בעיניה מי אמר?
אלא אמר אביי: הא מני? ר"מ היא, דאמר בעינן תנאי כפול, והכא הא לא כפליה לתנאיה.
מתקיף לה רבא: טעמא דלא כפליה לתנאיה, הא כפליה לתנאיה לא הוי גיטא, מכדי כל תנאי מהיכא גמרינן
להו? מתנאי בני גד ובני ראובן, מה התם תנאי קודם למעשה, אף כל תנאי קודם למעשה, לאפוקי הכא דמעשה
קודם לתנאי! אלא אמר רבא: משום דמעשה קודם לתנאי.
מתקיף לה רב אדא בר אהבה: טעמא דמעשה קודם לתנאי, הא תנאי קודם למעשה לא הוי גיטא, מכדי כל תנאי
מהיכא גמרינן להו? מתנאי בני גד ובני ראובן, מה התם תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר, אף כל, לאפוקי
הכא דתנאי ומעשה בדבר אחד! אלא אמר רב אדא בר אהבה: משום דתנאי ומעשה בדבר אחד.
רב אשי אמר: הא מני? רבי היא, דאמר רב הונא אמר רב: כל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי.
פירוש המשנה לרמב"ם ב"מ פ"ז מ"א
וכל תנאי שמעשה מתחלתו - הוא שיקדם המעשה שבא עליו התנאי קודם התנאי, כגון שנתן גט לאשתו ואמר
לה הרי זה גיטין ואחר כך חזר ואמר לה אם יהא כך וכך, הרי התנאי הזנ אינו חל.
רמב"ם הלכות אישות פרק ו 35
הלכה א
המקדש על תנאי אם נתקיים התנאי מקודשת ואם לא נתקיים אינה מקודשת, בין שהיה התנאי מן האיש בין
שהיה מן האשה, וכל תנאי שבעולם בין בקידושין בין בגירושין בין במקח וממכר בין בשאר דיני ממון צריך
להיות בתנאי ארבעה דברים.
הלכה ב 40
ואלו הן הארבעה דברים של כל תנאי, שיהיה תנאי כפול, ושיהיה הינן שלו קודם ללאו, ושיהיה התנאי קודם
למעשה, ושיהיה התנאי דבר שאפשר לקיימו, ואם חסר התנאי אחד מהן הרי התנאי בטל וכאלו אין שם תנאי
כלל אלא תהיה זו מקודשת או מגורשת ויתקיים המקח או המתנה מיד וכאלו לא התנה כלל הואיל וחסר התנאי
אחד מן הארבעה.
הלכה ג 45

ישיבת הקיבוץ הדתי – עין צורים

דף מקורות לשיעור כללי של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא מציעא – דף מספר 4

בס"ד, י"א במרחשוון תשס"ג.

כיצד האומר לאשה אם תתני לי מאתים וזו הרי את מקודשת לי כדינר זה ואם לא תתני לי לא תהי מקודשת ואחר שהתנה תנאי זה נתן לה הדינר, הרי התנאי קיים והרי זו מקודשת על תנאי, ואם נתנה לו מאתים וזו תהיה מקודשת ואם לא נתנה לו אינה מקודשת.

הלכה ד

50 אבל אם אמר לה הרי את מקודשת לי כדינר זה ונתן הדינר בידה והשלים התנאי ואמר אם תתני לי מאתים וזו תהי מקודשת ואם לא תתני לי לא תהי מקודשת הרי התנאי בטל מפני שהקדים המעשה ונתן בידה ואחר כך התנה ואע"פ שהכל בתוך כדי דיבור, והרי זו מקודשת מיד ואינה צריכה ליתן לו כלום. [השגת הראב"ד/ הרי התנאי בטל מפני שהקדים המעשה ונתן בידה ואחר כך התנה. א"א לא זו הדרך אלא אפילו אמר הכל קודם המעשה ואחר כך נתן הדינר הרי התנאי בטל משום דלא דמי לתנאי בני גד שאמרו אם יעברו דהיינו תנאי והדר ונתתם דהיינו מעשה וזה לא אמר כן אלא אמר הרי את מקודשת דהיינו מעשה והדר התנאי.]

55

תוספתא קידושין פ"ג ה"ז

"כל תניי שיש בו מעשה מתחלתו תנאו בטל.

כיצד? הריני חולצך על מנת שירצה אבא, אע"פ שלא רצה האב [הרי זו מגורשת].¹

הריני בועלך על מנת שירצה אבא, אף על פי שלא רצה האב² מקודשת.

60 ר' שמעון בן אלעזר אומ' משם ר' מאיר³ רצה האב – מקודשת, לא רצה – אינה מקודשת,

שלא היתה בעילה אלא מחמת קידושין הראשונים.⁴

כלל אמר ר' שמעון בן אלעזר: כל תניי שאיפשר ליעשות בה ובשלוחה והתנה עמה – תנאו

קיים. וכל תנאי שאי אפשר ליעשות אלא בגופה והתנה עמה – תנאו בטל.

כיצד? הריני מגרשך על מנת שירצה אבא, רצה האב – מגורשת, לא רצה – אינה מגורשת.

65 הריני מקדשך על מנת שירצה אבא, רצה האב – מקודשת, לא רצה – אינה מקודשת.

על מנת שאם מתי לא תהא זקוקה ליבם – הרי זו מקודשת ובטל תנאו,

שהתנה על מה שכת' בתורה, וכל המתנה על מה שכת' בתורה תנאו בטל.

על מנת שאין לייך עלי שאר כסות ועונה – הרי זו מקודשת ותנאו בטל.

זה הכלל: כל המתנה על מה שכת' בתורה, בדבר של ממון – תנאו קיים; בדבר שאינו של ממון

70 תנאו בטל."

¹ כך הנוסח בדפוס. בכ"י ערפורט הנוסח הוא מקודשת, ובקטע גניזה הנוסח הוא חלוצה. לדיון בחילוף זה ראה תוספתא כפשוטה לנשים, עמ' 946.

² משפט זה חסר בכ"י וינה והושלם ע"י ליברמן על פי הדפוס. נראה שהוא נשמט מפני הדומות.

³ בכ"י ערפורט הנוסח הוא: "ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון". נוסח זה מתאים לנוסח הברייתא במקבילה בבבלי כתובות עב ע"ב וגיטין כה ע"ב. ליברמן שם בעמ' 946 מעדיף נוסח זה. נימוקו הוא, היות ובבבלי ב"מ צד ע"א מובא בשם רבי מאיר שהוא דורש תנאי קודם למעשה ואילו לאמור כאן בשם ר' מאיר הוא לא דורש תנאי קודם למעשה. לנוסח של כ"י ערפורט הלכה זו בתוספתא נשנית בשם ר' שמעון. נוסח זה מקוים גם בירושלמי קידושין פ"ב ה"ו, סב ע"ד, ראה את דברי ליברמן שם.

⁴ בכ"י ערפורט – "שלא היתה בעילה אלא על תנאו הראשון".

ישיבת הקיבוץ הדתי – עין צורים

דף מקורות לשיעור כללי של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא מציעא – דף מספר 4

בס"ד, י"א במרחשוון תשס"ג.